

УДК 930.2:94(477.8)

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-6\(36\)-1567-1578](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-6(36)-1567-1578)

Стефанюк Галина Василівна доцент, кандидат історичних наук, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, <https://orcid.org/0000-0002-4143-9146>.

Мосора Володимир Андрійович аспірант, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, <https://orcid.org/0000-0001-7415-406X>.

ДОПОМІЖНІ АКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ В СПРАВАХ ГАЛИЦЬКИХ РОБІТНИКІВ У НІМЕЧЧИНІ

Анотація. Метою статті є дослідження діяльності Українського Центрального Комітету у сфері допомоги українським робітникам з дистрикту Галичина в Німеччині. Територіальні межі дослідження охоплюють період нацистської окупації Галичини (1941-1944 рр.). Стаття спрямована на те, щоб висвітлити ключові елементи політики Українського Центрального Комітету у сфері допомоги та захисту прав українських робітників дистрикту в Німеччині.

Методологія дослідження базується на комплексному аналізі історичних даних діяльності Українського Центрального Комітету, а також біографічних відомостях окремих її членів. В дослідженні використано науково-аналітичний (загальнонауковий), комплексно-описовий методи дослідження. Крім цього використано біографічний метод, що дозволяє глибше зрозуміти основні елементи політики Українського Центрального Комітету зазначеного періоду.

Наукова новизна полягає у висвітленні основних заходів Українського Центрального Комітету, спрямованих на забезпечення кращих умов життя та праці, а також відстоювання прав українського населення на добровільно-примусовій роботі в Третьому райху.

Висновки. В результаті дослідження виявлено що Український Центральний Комітет, займався балансуною політикою між нацистською окупаційною владою та місцевим населенням дистрикту. Подібні дії допомагали головним членам організації (В. Кубійовичу та К. Паньківському) впроваджувати потрібні ініціативи для покращення умов транспортування, життя та праці українських робітників у Німеччині. Подібна опіка Українського Центрального Комітету охоплювала сім'ї робітників. Їм за ініціативи організації видавали речі та їжу першої необхідності. Відстоювання української ідентичності галицьких робіт-

ників у Німеччині та покращення умов праці стало чи не основним завданням Українського Центрального Комітету впродовж усього періоду окупації Галичини.

Ключові слова: Український Центральний Комітет, примусова праця, Друга світова війна, дистрикт Галичина, Німеччина, допоміжні акції, окупація.

Stefanyuk Galyna Vasylivna Associate Professor, Candidate of Historical Sciences (Ph.D.), Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, <https://orcid.org/0000-0002-4143-9146>.

Mosora Volodymyr Andriyovych Ph.D. student, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, <https://orcid.org/0000-0001-7415-406X>.

AUXILIARY ACTIONS OF THE UKRAINIAN CENTRAL COMMITTEE FOR GALICIAN WORKERS IN GERMANY

Abstract. The purpose of the article is to study the activities of the Ukrainian Central Committee in the field of assistance to Ukrainian workers from the Galicia district in Germany. The territorial boundaries of the study cover the period of Nazi occupation of Galicia (1941-1944). The article is aimed at highlighting the key elements of the policy of the Ukrainian Central Committee in the field of assistance and protection of the rights of Ukrainian workers from the district in Germany.

The research methodology is based on a comprehensive analysis of historical data on the activities of the Ukrainian Central Committee, as well as biographical information of its members. The study uses scientific-analytical (general scientific), complex-descriptive research methods. In addition, the biographical method is used, which allows for a deeper understanding of the main elements of the policy of the Ukrainian Central Committee of the specified period.

The scientific novelty lies in highlighting the main measures of the Ukrainian Central Committee aimed at ensuring better living and working conditions, as well as defending the rights of the Ukrainian population to voluntary forced labor in the Third Reich.

Conclusions. As a result of the study, it was revealed that the Ukrainian Central Committee pursued a policy of balancing between the Nazi occupation authorities and the local population of the region. Such actions helped the main members of the organization (V. Kubyovych and K. Pankivsky) to implement the necessary initiatives to improve the conditions of transportation, life, and work of Ukrainian workers in Germany. Similar care was provided by the Ukrainian Central Committee, which included the families of workers. At the initiative of the organization, they were provided with necessities and food. Upholding the Ukrainian identity of Galician workers in Germany and improving working conditions became almost the main task

of the Ukrainian Central Committee throughout the entire period of the occupation of Galicia.

Keywords: Ukrainian Central Committee, forced labor, World War II, Galicia District, Germany, auxiliary actions, occupation.

Постановка проблеми. Початок німецько-радянської війни ознаменував прихід на територію Галичини нової окупаційної адміністрації. З перших місяців нацистської влади в Галичині розпочалась масштабна пропагандистська політика щодо добровільного виїзду працездатного місцевого населення на роботи до Німеччини. Завдяки вдалій пропаганді, велика кількість людей добровільно виїхали на роботу в Райх. Проте, змальована картина значно відрізнялась від реальності. Багато українських робітників, піддавшись на пропаганду, були змушені шукати вихід із новоутворених проблем. І саме у цей момент з'являється Український Центральний Комітет (далі - УЦК). Саме ця організація відіграла чи не найбільшу роль у вирішенні більшості проблем українських робітників з Галичини (та й, загалом, із Генерального Губернаторства) у Німеччині.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей допоміжних акцій УЦК, спрямованих на покращення умов праці українських робітників із дистрикту Галичина, які через різні обставини опинились у Німеччині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі історичної думки, діяльність УЦК у сфері допомоги робітникам не надто досліджена в порівнянні з більшістю аспектів Другої світової війни. В даному контексті варто згадати працю В. Горобця «Співпраця з ворогом як вимушена модель поведінки та стратегія виживання» [4]. У даній роботі детально описано особливості політики УЦК по відношенню до місцевої окупаційної адміністрації. Натомість праці К. Кондратюка [11] та О. Бежук [1] розкривають інформацію щодо особливостей діяльності УЦК та їхньої діяльності по відношенню до місцевого галицького населення.

Виклад основного матеріалу. Вересень 1941 р. ознаменував створення у Львові Українського Крайового Комітету (УКК), головою якого став місцевий адвокат та політичний діяч Кость Паньківський (у майбутньому заступник голови УЦК). З перших днів існування фактично основне завдання УКК як громадської організації полягало у всебічній допомозі галицькому населенню. Саме УКК стала першою організацією в дистрикті Галичина, яка займалась опікою місцевого населення. Проте, УКК як самостійна організація довго не проіснувала. У березні 1942 р., за розпорядженням німецької окупаційної адміністрації, УКК був змушений увійти до складу УЦК. Варто відзначити, що подібне злиття спричинило розширення повноважень УЦК на території дистрикту Галичина. Допоміжні акції даної організації розповсюджувались на

ув'язнених, біженців, осиротілих дітей, місцевих шкіл, а також на примусових робітників та їхніх сімей [4, с. 65].

УЦК фактично постав як посередник між українським суспільством із дистрикту Галичина (та й загалом Генерального Губернаторства) та місцевою нацистською окупаційною адміністрацією. Без перебільшення, саме УЦК намагався, у міру своїх можливостей, відстояти інтереси робітників, які через різні обставини опинились на добровільно-примусових роботах у Німеччині [1, с. 71]. Щоб продовжувати власну діяльність та зберегти формальні відносини із місцевою владою, УЦК проводив так звану «реальну політику» [11, с. 330]. Проте, комітет не був одноцільною організацією, через що інколи відбували певні розбіжності у поглядах між провідними діячами організації та самим В. Кубійовичем (головою даної організації). Доволі часто його звинувачували у надмірному зближенні з німецькою адміністрацією [19, с. 39]. Але подібні дії, як зазначає сам В. Кубійович, були цілком виправдані, адже допомагали вирішувати ряд складних питань. «Я встрявав майже у всі ділянки УЦК, часом брав деякі справи (у першій фазі) безпосередньо у свої руки (наприклад, переселення дітей у час голоду, допомогу для робітників у Райху, справи молоді, науки, дивізії)... Ми намагалися активно реагувати на проблеми, які виринали перед нами: нести допомогу політичним в'язням, виселеним з військового полігону, голодуючим, робітникам, вивезеним до Німеччини...» [12, с.54].

Як легальна організація, УЦК активно займався різносторонніми допоміжними акціями в дистрикті Галичина. Чи не найбільший відсоток уваги комітет приділяв проблемам галицьких робітників, які через різні обставини опинились в Райху як дешева робоча сила. Доволі часто українських робітників з Галичини перед виїздом, або безпосередньо на роботах у Німеччині (зазначаючи їхню національну приналежність), через їхню неграмотність відносили до категорії польського населення [21, с. 5]. Подібні дії мали відчутно негативні наслідки для українських робітників з дистрикту. В Райху існував певний поділ іноземних робітників на окремі категорії (дружних та недружних народів). Відповідно, якщо робітника віднесено до групи недружніх народів, на нього чекали значно суворіші умови життя та праці в Німеччині. В даному контексті відмітимо, що польські робітники відносились до другої категорії, через що на них накладали додаткові стягнення та посилений нагляд. Подібні ситуації спонукали УЦК активно діяти у питаннях відстоювання національної приналежності українських робітників з Галичини.

Як зазначає К. Паньківський, завдяки діям організації, з українських робітників були зняті усі додаткові податки, які накладались на польське населення. До прикладу, «УЦК добився виключення для українців 15 % податку на відбудову Генерального Губернаторства, яке накладалось на польських робітників» [15, с. 201]. «...з дня 10. 12. 1942... постановлено, що всі українські

робітники з Ген. Губернаторства з львівським дистриктом включно мають бути від дня 1. січня 1943 р. трактовані під податковим оглядом зовсім так само, як усі інші закордонні робітники в Німеччині. Це значить, що всі ті українські робітники, які були дотепер обов'язані платити 15 % суспільно-вирівняльної данини, від Дня 1. січня 1943 р. вже більше її платити не будуть» [2, с. 3].

Проте, УЦК на цьому не зупинився. Завдяки спільним зусиллям керівництва організації, було досягнуто права на створення спеціального посвідчення для українських робітників із дистрикту Галичина. «Комітети видавали «Виказки-Ausweis» в українській і німецькій мові про те, що «посідач виказки є українцем з ГГ». Окрема печатка на такій виказці в німецькій мові: «gültig im Reich» (важне в райху) – (VO RSHA – v. 20. 10. 42. IV D 3 – 1066/39) давала в райху права напівпрязного чужинця. Це мало велике значення для наших людей» [15, с. 201].

Наявність «Виказки» надавала східногалицьким робітникам нові можливості як в оплаті праці, так і в повсякденному житті. Після отримання даного документу практично не існувало певних заборон щодо відвідування громадських місць. А щодо платні українцям з Галичини, то вона зрівнювалась з німецькими робітниками [1, с. 71]. Щоб якомога більше людей дізнались про нові можливості даного документу, УЦК та її дочірні організації проводили масштабну акцію у засобах масової інформації як в Галичині, так і безпосередньо в Німеччині [17]. УЦК часто публікували прямі вказівки українським робітникам щодо поетапної процедури та збір усіх потрібних матеріалів для отримання подібного документу. «Всі українські робітники, які виїжджають на працю до Німеччини зі Станіславівської округи, повинні своєчасно вибрати собі посвідку українського походження в Українському Окружному Комітеті... До одержання посвідки конечно пред'явити: метрику, або відпис з метрики, або її відпису (витягу), дві знімки паспортного формату... Виказки ці для станіславівської округи видає тільки Український Окружний Комітет...» [3, с. 6]. Подібні публікації часто дублювались, або мали схоже наповнення в різноманітних часописах дистрикту Галичина («Львівські вісті», «Воля Покуття», «Станіславське слово» тощо), а інколи виходили у спеціальних німецьких журналах, які були призначенні виключно для українських робітників («Вісті» та «Голос») [18, с. 3].

Звісно, у випадку, якщо український робітник з дистрикту опинився в Німеччині без відповідного документу, він мав можливість через своїх рідних подати прохання на його вироблення. «Коли хтось опинився в Німеччині без ніяких паперів і хоче чимскорше постаратися про таку виказку, хай вишле родині свої світлини, щоб вона це на місці (в У.Ц.К.) зробила і йому вислала. Коли місцевий У.Ц.К. не може виставити такої виказки немає блянкетів, а виказка дуже конечна, може її виставити У.Ц.К. у Кракові або У.К.К. у Львові» [21, с. 5]. Подібні прохання неодноразово зустрічались у приватних листах галицьких

робітників, де часто описанні відповідні процедури отримання «виказки» [5, арк. 20]. Наприклад, у листі за 03 вересня 1943 р., робітник Мирко Кирило просить свої рідних оформити такий документ та описує усі необхідні кроки для цього. «...звертаюся з великою просьбою, а саме: щоб ви мені вислали документ. Я вам висилаю фотокарточки на цей документ. Цей документ тре, щоб затвердила поліція і прибила стемпель, а потім, щоб затвердив комісар, муси бути обшем затверджений воєнним комісаром та поліцією, а ні ким там цевільним бо тут такого документа не узнають. В нім має писати що я українець із Західної України» [6, арк. 16].

Запровадження «виказок» явно покращило становище українських робітників з дистрикту Галичина, але залишались й інші проблеми, на які УЦК звертали увагу. Транспортування східногалицьких примусових робітників до Німеччини було однією із таких проблем. Основна верхівка УЦК від початку окупації Галичини, у присутності місцевої окупаційної влади чи між високопоставленими членами відділу праці часто піднімала питання неналежних умов транспортування галицьких робітників до Німеччини. Часті підняття УЦК даної проблеми допомогло з часом вибороти виключне право опікуватись українськими робітниками під час перевезення на роботу. «У висліді конференції між Головним Відділом Праці управління Генеральної Губернії і УЦК, цей останній опікуватиметься українськими робітниками в часі їхньої довгої подорожі, зокрема у збірних таборах. Представники УЦК могтимуть супроводжати транспорти до Німеччини. В Таборах улаштовуватимуть концерти та інші імпрези розважального характеру» [22, с. 4].

Кінець 1942 — початок 1943 рр. ознаменував перехід від умовно добровільної до примусової форми набору нових робітників із території дистрикту Галичина [13, с. 155]. Німецька влада масово влаштовувала облави у громадських місцях, інколи оточувала села та вивозила практично все молоде працездатне населення до Німеччини. Людей фактично «виривали» з власного дому, не даючи зібрати потрібні речі першої необхідності, та миттєво відправляли на роботи в Райх. УЦК не раз критикував подібні заходи німецької окупаційної влади. У листі В. Кубійовича до Г. Франка (генерал-губернатора Генерального Губернаторства), який датований лютим 1943 р., міститься критика масових облав (у селах, церквах, власних домівках, на заняттях у спеціалізованих школах та ін.) [20, с. 86]. Але насправді УЦК не мав реальних можливостей хоч якось протидіяти подібним насильницьким акціям.

Тому дана організація вирішила піти іншим шляхом у допомозі робітникам. Місцеві відділи УЦК ініціювали різноманітні акції зі збору речей першої необхідності для працюючих робітників у Німеччині. «Багато робітників, що виїхали на працю до Німеччини, не забрали зі собою всіх одягів, білля і взуття та дожидають, що їм пришлють ті речі. Пачки слід віддавати на пошті, тільки в

Уряді Праці, неоплачені з докладною адресою... Одежу перед висилкою дезинфекують, щоб запобігти переносенню хворіб, і насікомим» [16, с. 8]. Звісно, подібними зборами на підтримку робітників займався не тільки УЦК. Спеціальні жіночі організації дистрикту, за підтримки УЦК, проводили допоміжні акції з підтримки східногалицького соціуму, що перебував на роботах у Німеччині. «Збірку проведено у 50 місцевостях. Зібрано 10 тисяч яєць, 8 і пів сотнара муки, 45 кг. цукру, а також поважну кількість масла, круп, фасолі, сушених овочів, тощо. Одночасно проведено збірку адрес робітників у Німеччині. В великому тижні вислано до Райху 1.300 харчевих пачок» [8, с. 6]. Проте, подібні акції з боку інших організацій не проводились на регулярній основі. В основному вони були приурочені до певних великих релігійних свят (Різдво та Пасха).

Окрім допомоги робітникам, УЦК зосередився на їхніх сім'ях. Адже через масові облави на місцеве населення, велика кількість сімей залишились без своїх годувальників. І щоб хоч якось компенсувати тимчасову втрату, УЦК, за підтримки місцевої влади, вдалось організувати певну опіку над родинами робітників. Подібну інформацію часто публікували на сторінках тогочасної преси. «Український Центральний Комітет своєю широко розгалуженою організацією та знанням відносин в окремих місцевостях мав змогу принести допомогу там, де цього не могли зробити уряди праць, не зважаючи на прихильне відношення до цієї справи. На основі цих досвідів постановили урядові органи ще більше, як досі притягнути Український Центральний Комітет до співпраці в соціальній опіці над родинами українських робітників, що поїхали до Німеччини на працю» [14, с. 4].

Вид допомоги, яку надавали місцеві відділи УЦК та Уряду праці, було ніщо інше, як харчові пайки. Більшості родинам робітників видавали спеціальні харчові картки раз на місяць. В основному, за харчову картку можна було отримати продукти першої необхідності (мука, цукор, сіль, хліб тощо) [7, арк. 4]. Проте кількість продукції, яку могли забрати сім'ї робітників, відрізнялись одна від одної. Адже кількість харчової продукції, яку видавали, залежала від числа членів сім'ї, яких вивезли на роботу до Німеччини [7, арк. 60]. Окрім того, бралась до уваги наявність дітей у сім'ї. Адже, якщо вони були, кількість наданої продукції також збільшувалась [7, арк. 80].

Повертаючись до українських робітників, які через різні обставини опинились у Німеччині, варто згадати певні організації, які за підтримки УЦК проводили певні допоміжні заходи. Серед них варто згадати «Українські громади» та УНО (Українське національне об'єднання). Обидві організації ставили за мету допомогти українським робітникам у Німеччині. Відзначимо, що саме УНО відігравало найбільшу роль в опіці галицьких робітників, адже майже усі члени цієї організації складались із українських заробітчан, через що вони

мали змогу оперативно реагувати на більшість проблем українських робітників та допомагали їх вирішити. Дана організація діяла у дуже тісній співпраці із УЦК, про що не раз заявляв у своїх спогадах К. Паньківський. «...«Українська Громада» в руках гетьманців і «Українське Національне Об'єднання» – УНО – в руках ОУН. Обидві установи піклувалися своїми членами, вели серед них культурно-освітню роботу та старалися допомагати їм всебічно в потребі. Їх центральні були в Берліні, а в різних містах райху філії і гуртки. Духовні потреби робітництва заспокоювали наші священики» [15, с. 199]. Фактично УНО можна назвати певною профспілкою українських робітників тих часів.

Звісно, окрім подібних організацій, УЦК активно відкривав свої окремі філії на території Німеччини. Їхнім основним завданням була допомога робітникам на різних підприємствах та в сільському господарстві. Вид допомоги залежав від ситуації безпосередньо на самому місці роботи. Допомога могла буди у грошовій формі чи полягала у вирішенні певних юридичних чи особистісних проблем українського робітника. Окрім цього, УЦК зосередив свою увагу на культурно-просвітницькій діяльності українських робітників у Німеччині. За словами В. Кубійовича, культурно-просвітницьке збагачення українських робітників з дистрикту у Німеччині було однією із найболючіших проблем. Дане питання В. Кубійовичем неодноразово піднімалося на різноманітних конференціях із представниками влади у Німеччині, на яких приймалися відповідні рішення. «Я відбув низку конференцій у справі культурної допомоги для українських робітників у Німеччині з представниками влади як у Берліні, так і в Німеччині. Висліди були назагал позитивні» [12, с. 66].

Завдяки подібній активності, УЦК разом з місцевими ентузіастами організували створення одного з перших журналів «Вісті» для українських робітників у Німеччині. Завдяки подібній ініціативі українські робітники отримували інформацію про загальний стан справ у дистрикті. «Для українського робітництва з ГГ почав появлятися окремий тижневик «Вісті» під ред. д-ра Григора Стецюка і Богдана Кравцева» [15, с. 210]. У вказаному періодичному виданні часто публікувалися окремі поеми, вірші та навіть фрагменти книг. Дії даної газети були однією із складових політики УЦК щодо культурного збагачення українських робітників у Райху [12, с. 66].

Окрім цього, УЦК домагався, щоб українські робітники, незалежно від місця праці, мали можливість читати україномовні книги. Задля цього, УЦК укладав угоди з видавництвами, щоб ті, у свою чергу, видавали книги для українських робітників. «Це сталося в кінці 1942 р. Ми виділили при відділі Суспільної Опіки «реферат опіки над робітниками в райху», під кер. м-ра Юрія Германа, а йому на допомогу стала громадська «Комісія опіки над робітниками». Відділ Культурної Праці і Українське Видавництво скерували свою увагу на випуск книжок для робітників. Переважна частина діяльності Головної Жіночої

Секції була присвячена тій ділянці. Початок 1943 року можна вважати часом, в якому ми в теорії охопили цю проблему» [15, с. 209].

Проте УЦК добре розумів, що видавничі спроможності та власне фінансування не допоможуть у повній мірі покрити ті потреби робітників, які виникли перед організацією. Це спонукало УЦК організувати в дистрикті, за сприяння інших організацій, акцію добровільної відправки книг до українських робітників в Німеччину. «Суспільна Опіка УЦК реферат допомоги робітникам у Німеччині звертається до нашого громадянства зі закликом скласти пожертви в книжках для наших робітників у Німеччині. Тому негайно перегляньмо свої збірки книжок, перегляньмо всякі сховки та повітягаймо книжки, які нам неконечно потрібні і жертвуймо їх на благородну ціль. Радісна усмішка нашого брата на далекій чужині буде нам найкращою подякою» [10, с. 4]. Подібні акції в дистрикті УЦК проводив на регулярній основі [9, с. 2].

Висновки. Підсумовуючи відзначимо, що Український Центральний Комітет став чи не єдиною легальною та впливовою організацією, що відстоював права українського населення з Генерального Губернаторства в Третьому райху. К. Паньківський та В. Кубійович доклали значних зусиль в балансуванні між окупаційною владою та місцевим населенням дистрикту. Через власну розгалужену систему зв'язків, УЦК здійснив ряд ініціатив, які, в подальшому, допомогли покращити становище східногалицького робітництва у Німеччині. Питання примусового залучення місцевого населення та вивезення його до Німеччини надзвичайно обурювало комітет. Проте у відкриту конфронтацію із місцевою окупаційною владою УЦК не виступало, адже не мало для цього ні можливостей, ні потрібної сили. Натомість, дана організація зосередила власну увагу на допоміжних акціях (відправка речей першої необхідності, їжі, книг та ін.), щоб хоч якось полегшити становище українських робітників в Німеччині. Також УЦК не забував про сім'ї робітників, надаючи їм певну грошову чи продуктову допомогу. Відстоювання української ідентичності галицьких робітників в Німеччині стало чи не основним завданням УЦК впродовж усього періоду окупації Галичини. Враховуючи обставини тих часів, УЦК здійснював масштабні допоміжні акції для українських робітників у Німеччині.

Література:

1. Бежук О. Стан і проблема примусових робітників дистрикту «Галичина» в матеріалах Львівської біржі праці. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Історія. 2016. №. 1. С. 69–73.
2. Важне для всіх українських робітників з Ген. Губернаторства. Нове урегулювання податкового і працевправного трактування українських робітників з Ген. Губернаторства. Вісті. № 1. 07.01.1943 р. Берлін, с. 3.
3. Важне для робітників, що їдуть до Райху. Воля Покуття. № 8. 21.02.1943 р. Коломия, с. 6.
4. Горобець, В. Співпраця з ворогом як вимушена модель поведінки та стратегія виживання. Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал. 2018, С. 56-74.

5. ДАТО. Р-173. Оп. 1. Спр. 89. Листи радянських громадян, вивезених німецькими загарбниками на роботу в Німеччину, 1943 р., 33 арк.
6. ДАТО. Р-173. Оп. 1. Спр. 90. Листи радянських громадян, вивезених німецько-фашистськими загарбниками на роботу в Німеччину, 1943 р., 44 арк.
7. ДАТО. Р-201. Оп. 1. Спр. 4. Наказ Кременецькому міському магістрату кременецькому торговому відділу на видачу муки, сім'ям членів яких вивезли до Німеччини, серпень 1942 р., 672 арк.
8. Для українських робітників у Райху. Тернопільський голос. № 22. 30.05.1943 р. Тернопіль, с. 6.
9. Жовтень – місяць книжки. Книжна для робітників у Німеччині. Воля Покуття. № 41. 10.10.1943 р. Коломия, с. 2.
10. Збираймо книжки для робітників. Не відкладай до завтра, але зроби вже сьогодні. Голос Підкарпаття. № 28. 11.07.1943 р. Львів, с. 4.
11. Кондратюк К. Волинь і Галичина під німецькою окупацією 1941-1944 рр.: соціально-економічний і культурно-освітній аспекти. Вісник Львівського університету. Серія історична. 2019. Спецвипуск, С. 325-339.
12. Кубійович В. Мені 70. Париж-Мюнхен. 1970, 135 с.
13. Мосора В. Опубліковані спогади очевидців подій як джерело до вивчення трудової мобілізації галицького населення до Німеччини у 1941–1944 рр. The International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings. № 33. 2024, С. 150-165.
14. Над ріднею українських робітників. Український Центральний Комітет виконує опіку над родинами українських робітників з Г. Г., що працюють у Німеччині. Голос Підкарпаття. № 23. 06.06.1943 р. Львів, с. 4.
15. Паньківський К. Роки німецької окупації. «Життя і Мислі». Видавництво «Ключі» кн. 7. Ньюарк — Нью-Йорк — Торонто. 1965, 479 с.
16. Посилка одягів для робітників у Німеччині. Воля Покуття. № 21. 23.05.1943 р. Коломия, с. 8.
17. Проф. Володимир Кубійович. Українці в Генерал-Губернаторстві підсумки праці Українського Центрального Комітету. Вільне слово. № 20. 22.08.1941 р. Дрогобич, с. 2-3.
18. Справа виказок для робітників українців, що прибули, чи прибувають із Галичини. Голос. № 5. 22.03.1942 р. Берлін, с. 3.
19. Стефанюк Г. Українська громадськість у боротьбі за національну освіту та культуру в 1941–1944 рр. Вісник Прикарпатського університету. Історія 7. Івано-Франківськ. 2003, С. 31-43.
20. Україна в Другій світовій війні у документах. Т. 3: Збірник німецьких архівних матеріалів (1941-1942). Упорядник В. Косик. Львівський державний університет ім. І. Франка. Львів, 1999, 384 с.
21. Українським робітникам. На увагу тим, що їдуть до праці в Німеччину, або вже там працюють. Золочівське слово. № 1. 07.01.1943 р. Золочів, с. 5.
22. УЦК буде опікуватись робітниками підчас транспорту до Німеччини. Львівські вісті. № 88. 21.04.1943 р. Львів, с. 4.

References:

1. Bezruk O. (2016). Stan i problema prymusovykh robotnykiv dystryktu «Halychyna» v materialakh Lvivskoi birzhi pratsi [The condition and problem of forced laborers in the "Galicia" district in the materials of the Lviv Labor Exchange]. Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii Istorii. №. 1, S. 69–73. [in Ukrainian].

2. Vazhne dlia vsikh ukrainskykh robotnykiv z Hen. Hubernatorstva. Nove urehuliuвання podatkovoho i pratsepravnoho traktuvannya ukrainskykh robotnykiv z Hen. Hubernatorstva [Important for all Ukrainian workers from the General Governorate. New regulation of tax and labor law treatment of Ukrainian workers from the General Governorate]. Visti. № 1. 07.01.1943 r. Berlin, s. 3. [in Ukrainian].
3. Vazhne dlia robotnykiv, shcho yidut do Raikhu [Important for workers going to the Reich]. Volia Pokuttia. № 8. 21.02.1943 r. Kolomyia, s. 6. [in Ukrainian].
4. Horobets, V. (2018) Spivpratsia z vorohom yak vymushena model povedinky ta stratehiia vyzhyvannya [Collaboration with the enemy as a forced behavior model and survival strategy]. Viiskovo-istorychni merydian. Elektronnyi naukovyi fakhovy zhurnal, S. 56-74. [in Ukrainian].
5. DATO. R-173. Op. 1. Spr. 89. Lysty radianskykh hromadian, vyvezenykh nimetsky my zaharbnykamy na robotu v Nimechchynu [Letters from Soviet citizens deported by German invaders to work in Germany]. 1943 r., 33 ark. [in Ukrainian].
6. DATO. R-173. Op. 1. Spr. 90. Lysty radianskykh hromadian, vyvezenykh nimetsko-fashystsky my zaharbnykamy na robotu v Nimechchynu [Letters from Soviet citizens deported by the Nazi invaders to work in Germany]. 1943 r., 44 ark. [in Ukrainian].
7. DATO. R-201. Op. 1. Spr. 4. Nakaz Kremenetskomu miskoho mahistratu kremenetskomu torhovomu viddilu na vydachu muky, simiam chleniv yakykh vyvezly do Nimechchyny [Order of the Kremenets City Magistrate to the Kremenets Trade Department to issue flour to families whose members were deported to Germany]. serpen 1942 r., 672 ark. [in Ukrainian].
8. Dlia ukrainskykh robotnykiv u Raikhu [For Ukrainian workers in the Reich]. Ternopilskyi holos. № 22. 30.05.1943 r. Ternopil, s. 6. [in Ukrainian].
9. Zhovten – misiats knyzhky. Knyzhna dlia robotnykiv u Nimechchyni [October is the month of books. Book fair for workers in Germany]. Volia Pokuttia. № 41. 10.10.1943 r. Kolomyia, s. 2. [in Ukrainian].
10. Zbyraimo knyzhky dlia robotnykiv. Ne vidkladaï do zavtra, ale zroby vzhe sohodni [Let's collect books for the workers. Don't put it off until tomorrow, but do it today.]. Holos Pidkarpattia. № 28. 11.07.1943 r. Lviv, s. 4. [in Ukrainian].
11. Kondratiuk K. (2019). Volyn i Halychyna pid nimetskoiu okupatsiïeu 1941-1944 rr.: sotsialno-ekonomichni i kulturno-osvitnii aspekty [Volhynia and Galicia under German occupation 1941-1944: socio-economic and cultural and educational aspects]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorichna. Spetsvypusk, S. 325-339. [in Ukrainian].
12. Kubiiovych V. (1970). Meni 70 [I am 70]. Paryzh-Miunkhen, 135 s. [in Ukrainian].
13. Mosora V. (2024). Opublikovani spohady ochevydtsiv podii yak dzherelo do vyyvchennia trudovoi mobilizatsii halytskoho naselennia do Nimechchyny u 1941–1944 rr. [The memoirs of eyewitnesses to the events have been published as a source for studying the labor mobilization of the Galician population to Germany in 1941–1944]. The International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings. № 33, S. 150-165. [in Ukrainian].
14. Nad ridnei ukrainskykh robotnykiv. Ukrainskyi Tsentralnyi Komitet vykonuie opiku nad rodynamy ukrainskykh robotnykiv z H. H., shcho pratsiuïu u Nimechchyni [Over the relatives of Ukrainian workers. The Ukrainian Central Committee exercises guardianship over the families of Ukrainian workers from the G. G. working in Germany]. Holos Pidkarpattia. № 23. 06.06.1943 r. Lviv, s. 4. [in Ukrainian].
15. Pankivskyi K. (1965). Roky nimetskoï okupatsii [Роки німецької окупації]. «Zhyttia i Mysli». Vydavnytstvo «Kliuchi» kn. 7. Niuark — Niu-York — Toronto, 479 s. [in Ukrainian].
16. Posylka odiahiv dlia robotnykiv u Nimechchyni [A parcel of clothes for workers in Germany]. Volia Pokuttia. № 21. 23.05.1943 r. Kolomyia, s. 8. [in Ukrainian].

17. Prof. Volodymyr Kubiiovych. Ukraintsi v Heneral-Hubernatorstvi pidsumky pratsi Ukrainskoho Tsentralnoho Komitetu [Prof. Volodymyr Kubyovych. Ukrainians in the General Governorate: the results of the work of the Ukrainian Central Committee]. Vilne slovo. № 20. 22.08.1941 r. Drohobych, s. 2-3. [in Ukrainian].
18. Sprava vykazok dlia robitnykiv ukraintsiv, shcho prybuli, chy prybuvaiut iz Halychyny [The case of the decrees for Ukrainian workers who arrived or are arriving from Galicia]. Holos. № 5. 22.03.1942 r. Berlin, s. 3. [in Ukrainian].
19. Stefaniuk H. (2003) Ukrainska hromadskist u borotbi za natsionalnu osvitu ta kulturu v 1941–1944 rr. [Ukrainian public in the struggle for national education and culture in 1941–1944]. Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Istoriiia 7. Ivano-Frankivsk, S. 31-43. [in Ukrainian].
20. Ukraina v Druhii svitovii viini u dokumentakh. T. 3: Zbirnyk nimetskykh arkhivnykh materialiv (1941-1942) [Ukraine in the Second World War in Documents. Vol. 3: Collection of German Archival Materials (1941-1942)]. Uporiadnyk V. Kosyk (1999). Lvivskyi derzhavnyi universytet im. I. Franka. Lviv, 384 s. [in Ukrainian].
21. Ukrainskym robitnykam. Na uvahu tym, shcho yidut do pratsi v Nimechchynu, abo vzhe tam pratsiuiut [To Ukrainian workers. For the attention of those who are going to work in Germany, or are already working there]. Zolochivske slovo. № 1. 07.01.1943 r. Zolochiv, s. 5. [in Ukrainian].
22. UTsK bude opikuvatys robitnykamy pidchas transportu do Nimechchyny [The UCC will take care of the workers during transport to Germany]. Lvivski visti. № 88. 21.04.1943 r. Lviv, s. 4. [in Ukrainian].